

ІДЕЇ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ МИНУЛОГО І СУЧАСНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Головко М.Б., Нікіщенко Е.А.

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

У статті здійснено аналіз можливостей використання потенціалу деяких навчальних курсів, що розкривають сутність теорії і практики родинного виховання, у досвіді підготовки фахівців дошкільної освіти. Мета досвідної роботи: підвищення професійної компетентності й виховання потреби у створенні власної сім'ї і усвідомленого батьківства. Схарактеризовано особливості застосування змістового компоненту таких навчальних дисциплін, як «Історія дошкільної педагогіки», «Педагогіка родинного виховання». Окреслено провідні принципи освітньої роботи. Відзначено найбільш результативні й оптимальні форми і методи взаємодії викладача і студентів в опануванні науково-практичним доробком минулого й сучасності.

Ключові слова: педагогічна думка, родинне виховання, теорія і практика родинного виховання, погляди на родинне виховання, професійна підготовка, дошкільна освіта.

Постановка проблеми. Вивчення з позиції історико-педагогічного дискурсу теорії і практики родинного виховання є затребуваним і доцільним не тільки з огляду підвищення статусу педагогічного потенціалу сучасної родини, батьківського виховання, а й з нагоди урахування кращого досвіду минулого і сучасності у контексті підготовки майбутніх вихователів до роботи з сім'ями вихованців, формуванні власного усвідомленого майбутнього батьківства. Такий підхід дозволяє актуалізувати гуманістично зорієнтовані ідеї, цінності, форми, засоби, традиції, що розроблялися видатними педагогами минулого і сучасними вченими, які чітко усвідомлювали пріоритетну роль сімейного виховання у розвитку особистості дитини.

Майже у всі періоди розвитку вітчизняної педагогічної думки родинне виховання було у фокусі уваги науковців і практиків. Тож наукою накопичено безцінний матеріал, що маж стати фундаментом і підґрунтям базової професійної підготовки фахівців дошкільної освіти у контексті гармонійного поєднання завдань суспільного і родинного виховання.

В умовах гуманізації вищої педагогічної освіти у наш час достатньо чітко виявилася тенденція до створення інтегрованої системи підготовки майбутніх педагогів (вчителів, вихователів) з метою використання досвіду класичної педагогіки (зарубіжної та вітчизняної), досягнень сучасної науки, кращих традицій та досвіду народної педагогіки. Ці завдання продиктовані також гострою необхідністю збереження та підвищення педагогічної культури, духовною основою якою в усі часи була сімейна виховна практика. Не можна досягти суттєвих змін у суспільному вихованні на всіх його рівнях та ступенях, не можна зберегти культурні та духовні цінності без докорінного змінення статусу родини та батьківського виховання, яке зараз переживає далеко не кращі часи.

У своєму дослідженні ми спиралися на ідеї та рекомендації сучасних вчених щодо професійної підготовки майбутніх вихователів у вищій школі (Л. Артемова, Г. Беленька, І. Бех, А. Богуш, В. Бондар, І. Зязюн, О. Кононко, Т. Піроженко, О. Пометун). Етнопедагогічні традиції

батьківського виховання, які варто запровадити у сучасний процес підготовки фахівців, розглядалися у працях Т. Алексеєнко, А. Богуш, О. Докучкіної, О. Любара, Т. Мацейків, А. Пономарьова, В. Постового, Ю. Руденка, В. Скуратівського, М. Стельмаховича та ін. Теоретико-методологічними засадами дослідження стали також результати досліджень теорії і практики сімейного виховання в історичній ретроспективі (Т. Алюнова, З. Борисова, К. Воробйова, А. Говорун, М. Грищенко, Н. Даведьянова, С. Єгоров, Н. Зелевська, Л. Литвин, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Д. Федоренко, В. Федяєва, М. Шабаєва, М. Ярмаченко, О. Ярошинська).

Мета статті – здійснити аналіз можливостей використання потенціалу деяких навчальних дисциплін, що розкривають сутність теорії і практики родинного виховання, у досвіді підготовки фахівців дошкільної освіти, зокрема, на шляху до професійної компетентності та власної майбутньої щасливої сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Родинна педагогіка – галузь наукового знання, яка сьогодні швидко розвивається і яка увібрала до себе кращі досягнення світової та вітчизняної науки і практики. Сучасним педагогом можна стати, якщо усвідомлено та зацікавлено поставитись до цього знання, до нових функцій сучасного дошкільного закладу, реалізація яких зорієнтована сьогодні на родину та співробітництво з нею. Однак, жодний посібник не може претендувати на вичерпне та повне висвітлення сімейної педагогіки та домашнього виховання у їх історико-теоретичному та практичному аспектах. І на це є причина. Сім'ю, сімейну педагогіку та домашнє виховання глибоко різнобічними можна представити тільки звертаючись до таких наукових дисциплін, як філософія, соціологія, економіка, етнопедагогіка, психологія, медицина, юридичні науки тощо. Вивчення деяких із них передбачено навчальним планом професійної педагогічної освіти, що дає можливість поглибити «портрет» сім'ї, зрозуміти тенденції її розвитку. Цьому слугує і вивчення відповідної наукової літератури. Крім того, багато питань з проблеми родинного виховання дошкільників висвітлено у курсі дошкільної педагогіки.

Одним із принципів напрямів відродження та збереження сімейної мудрості є її активне та гармонійне включення у практику викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу. Про курси відповідних дисциплін, в тому числі і дошкільну педагогіку, було вже згадано. Враховуючи необхідність цілеспрямованого запровадження досвіду сімейної педагогіки у процес професійної підготовки вихователів дошкільних закладів, психологів для системи освіти (а разом з тим і у процес формування студентів як сьогоднішніх, так і майбутніх батьків), а також бажання студентів опанувати феномен сімейної світової та вітчизняної культури, ще до появи у навчальних планах таких дисциплін, як «Етнопедагогіка» та «Педагогіка родинного виховання» (ОКР «бакалавр»), дійшли висновку, що такі оптимальні можливості має курс історії дошкільної педагогіки. Саме в такому варіанті виявився природний шлях вивчення особливостей та багатоаспектності взаємозв'язків народної та наукової педагогіки, родинного виховання на всіх етапах розвитку світової та вітчизняної педагогічної культури.

Використання теорії і практики родинного виховання у процесі викладання курсу історії дошкільної педагогіки передбачає розв'язання таких завдань:

- розкриття сутності сімейної виховної мудрості народу; аналіз основних джерел родинної педагогіки, яка включає етапи розвитку родинної народної педагогіки, її зміст, принципи, джерела, засоби, а також становлення теоретико-методичних засад родинного виховання як наукового напрямку у педагогіці;

- визначення основних етапів розвитку вітчизняної теорії родинного виховання; аналіз та оцінка внеску класиків української та російської педагогіки у вирішення проблем родинного виховання;

- простеження історії взаємозв'язків між родинним та суспільним дошкільним вихованням;

- формування у студентів інтересу та поваги до педагогічного генію народу, загальнонародської моралі, гуманістичних цінностей і позитивної мотивації у створенні власної сім'ї та вихованні дітей;

- залучення студентів до дослідницької діяльності, виконання творчих завдань (історії своєї родини), участі у соціологічних опитуваннях; формування бажання підвищувати рівень своєї педагогічної культури, вміння творчо використовувати накопичені знання та досвід у власній батьківській та професійній діяльності.

Наш досвід (під час проходження викладацької практики та безпосередньої участі у вивченні даної проблеми) засвідчує, що вивчення курсу історії вітчизняної педагогіки та дошкільного виховання починали з першого блоку знань «Історія родини та родинної педагогіки народу» (так було до появи курсу «Педагогіка родинного виховання», що вивчався спочатку у другому семестрі навчального року, а тепер у першому (спеціальність «Дошкільна освіта», четвертий курс), де представлено цю тему вже як самодостатню. Складність та достатньо великий обсяг даної проблеми визначили два вихідних положення, навколо яких здійснювався процес розгортання навчального матеріалу: 1) переосмислення

та оцінка педагогічної спадщини з гуманістичних, загальнолюдських та національних цінностей; 2) пошук прогресивних ідей, досвіду, виявлення всього того, що може стати у нагоді для вирішення сучасних проблем сімейного виховання.

Лекційні заняття зорієнтовують студентів, як правило, у загальних питаннях історії розвитку сім'ї, сімейних стосунків, традицій, становлення науково-теоретичних засад родинної педагогіки, і в методичному плані будуються таким чином, щоб викликати інтерес та бажання займатися глибоким вивченням родинних цінностей. У цьому сенсі будується і другий змістовий блок – діяльність, досвід та внесок видатних педагогів, які залишили свій оригінальний спадок у вирішенні загальних та конкретних питань родинного виховання у контексті їх загальнопедагогічних ідей та світоглядних позицій (саме погляди педагогів другої половини XIX – початку XX століття розглядалися та оцінювалися на сторінках нашої курсової роботи). Оскільки межі лекцій не дозволяють глибоко та повно розглянути всі важливі питання та теми родинної педагогіки, ці завдання беруть на себе практичні заняття, самостійна робота і наукові дослідження.

На практичних заняттях розглядаються конкретні матеріали, що стосуються сім'ї та сімейного виховання, аналізуються педагогічні пам'ятки минулого (наприклад, «Домострой», «Про виховання чад», «Громадянство звичаїв дитячих», твори усної народної творчості); оцінюється внесок у проблему конкретного педагога; встановлюється наступність між минулим та сьогоденням; оцінюються результати виконання письмових робіт, огляду відповідних джерел, періодичних видань. У мотиваційному плані вся робота будується на гармонійному поєднанні професійної спрямованості викладання (студент – вихователь, психолог) та особистісно-орієнтованої (студенти – батьки, сьогоднішні або майбутні).

У змістовому плані логіка розгортання історико-педагогічної інформації починається з розглядання феномену народної педагогіки, оскільки родинна педагогіка як галузь педагогічної науки, розробляючи основи домашнього виховання, спирається на сімейну народну культуру, в якій, як у фокусі, зібрано історичний досвід домашньо-сімейного виховання. У подальшому головна увага надається висвітленню ідей родинного виховання у літературно-педагогічних пам'ятках X–XVII ст., аналізу досвіду родинного виховання кінця XVIII – початку XIX століття, репрезентованих у педагогічних працях; педагогічним поглядам на родинне виховання представників різних педагогічних напрямів XIX століття (В. Белінський, М. Добролюбов, О. Герцен, О. Духнович, Т. Шевченко, М. Пирогов), становленню і розвитку теорії родинного виховання як самостійної галузі знань у працях К. Ушинського, М. Шелгунова, П. Лесгафта, П. Каптерева, С. Русової, О. Острогорського, В. Бехтерева, І. Сікорського та ін.; особливостям вирішення даної проблеми у радянські часи і аналізу педагогічних концепцій А. Макаренка та В. Сухомлинського.

Як підсумкові форми використовуються творчі завдання – дослідження «Історія моєї сім'ї, традиції родинного виховання»; складання генеалогічного дерева; вивчення проблем родинного

виховання у педагогічній спадщині класиків української та російської педагогіки (представлені як монографічні, так і проблемні дослідження); активно запроваджуються і такі форми, як виконання курсових робіт, пошук та аналіз відповідної літератури, архівних матеріалів, публіцистики. З великим інтересом студенти вивчають світ сім'ї, який представлено у художньо-образній формі: у літературі, творах усної народної творчості, живопису. Наприклад, у художній літературі XVIII–XIX століття міститься цікавий матеріал про традиції родинного виховання, про материнство й батьківство, про діяльність домашніх педагогів (гувернерів, вчителів), про взаємостосунки поколінь тощо (О. Пушкін, І. Тургенев, І. Нечуй-Левицький, О. Шеллер-Михайлов, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, М. Вовчок, М. Коцюбинський, Л. Толстой, А. Чехов, М. Горький та ін.).

Оскільки друга половина XX століття ввійшла в історію педагогіки і психології як початок експериментального вивчення сім'ї, то у курсі дошкільної педагогіки і психології, на спецсеминарах розглядаються результати проведеної роботи. Так, студенти ознайомлюються з характеристиками сучасної сім'ї (Т. Алексеєнко, О. Арнаутова, О. Варга, Т. Маркова, В. Постовий, М. Стельмахович, В. Титаренко, П. Щербань та ін.); з організацією різних видів діяльності в умовах домашнього виховання (Г. Гришшина, Д. Дзінтаре, В. Іванова); з проблемами психології сімейних стосунків (С. Ковальов, А. Петровський, О. Кульчицька); шляхами підвищення педагогічної культури батьків (І. Гребенніков, О. Зверева, С. Ладивір, В. Котирло, М. Машовець), новими тенденціями взаємодії дитячого садка і родини у вихованні дитини та корекції її поведінки (В. Безлюдна, В. Дуброва, О. Кононко, В. Котирло, Т. Кулікова, Т. Поніманська та ін.); з проблемою підготовки кадрів для домашнього виховання (А. Ганічева, О. Зверева, Е. Сарапулова).

Ми розуміємо, що даних зусиль недостатньо, щоб говорити про реальне та надійне запровадження кращого досвіду минулого у процес професійної підготовки спеціалістів, орієнтованих на родинні цінності та нову філософію взаємодії родини та педагогів, на необхідність відродження статусу родинного виховання і підготовки студентів як майбутніх батьків, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей. Ось чому навчальний план було доповнено новими курсами «Педагогіка родинного виховання» та «Етнопедагогіка» (ОКР «бакалавр»).

Мета курсу «Педагогіка родинного виховання» – допомогти студентам змістовно та ефективно будувати роботу з сім'єю на сучасному етапі її розвитку, зрозуміти специфіку родинного виховання, його труднощі та проблеми, значущість виховної функції, сформувати педагогічну і психологічну готовність працювати з родиною у сучасних умовах, виховувати позитивну мотивацію на створення власної гармонійної сім'ї. Проблеми родинного виховання розглядаються у широкому історико-культурному та психолого-педагогічному аспекті. У курсі висвітлюються такі проблеми: науковий статус родинної педагогіки; сім'я як соціально-виховний інститут становлення особистості; виховний потенціал сім'ї; психолого-педагогічні основи родинного виховання; принципи, засо-

би і методи родинного виховання; сім'я у системі виховних інститутів; педагог у сім'ї; особливості виховання дитини у різних типах сімей; вітчизняні і зарубіжні інноваційні технології родинного виховання [2; 3; 4]. У процесі викладання намагаємося працювати і взаємодіяти зі студентами у контексті опанування ними смислу явищ, подій, феноменів, що зустрічаються у змісті спеціальних і професійних знань, тобто виховання особливо пристрасного ставлення до тих цінностей, що стануть стійким регулятором їхньої поведінки та життєдіяльності [1, с. 41]. У процесі спілкування зі студентами беремо до уваги, що цінності, що ними сповнений, багатий матеріал з теорії і практики сімейного виховання (дитина, любов, сім'я, щастя, подружжя, взаємоповага, материнство, батьківство, прабатьки, традиції, праця, творчість тощо), мають стати смислами кожного, коли вони «проживаються» у думках, намаганнях, почуттях, стосунках, вчинках.

Практичні заняття присвячені поглибленому вивченню таких питань, як тенденції і проблеми сучасного сімейного виховання, шляхи залучення дошкільнят до сімейних цінностей та традицій, умови та методи домашнього виховання дитини-дошкільника, специфіка діяльності домашнього педагога та його підготовка, нові підходи та форми співробітництва з родинами, формування батьків як педагогів, технології родинного виховання. Серед форм проведення практичних занять найбільш вдалим виявилися дискусії, захист творчих проєктів, обговорення художньо-педагогічних нарисів та есе, рольові ігри, розробка і захист альтернативних сімейних виховних програм, наприклад, як виховати дитину щасливо, тренінгові технології.

Водночас з поширенням обсягу знань студентів з родинної педагогіки, приведення їх у систему, виявленню найбільш актуальних традицій та ідей (усвідомлення пріоритетної ролі сім'ї; навчання дитини у сім'ї; об'єднання батьківських сил та інтересів у клуби, гуртки; необхідність педагогічної рефлексії; гуманізація сімейних стосунків та ін.) у нашому досвіді проводилося попереднє вивчення та аналіз можливих засобів запровадження наукових даних у практику дошкільних закладів, сімейне виховання і роботу з батьками. Дошкільні працівники поставилися до цієї роботи з великим інтересом та бажанням, але у реальній практиці цей процес відбувається досить повільно, епізодично, у традиційних мало-ефективних формах, що обумовлюється причинами методичного, психологічного та соціально-економічного характеру. Тому зміст і методика навчання у вищому навчальному закладі мають бути спрямованими не стільки на опанування теоретичних засад, скільки на набуття практичних умінь, вивчення нетрадиційного досвіду сімейного та суспільного дошкільного виховання і обов'язково на підвищення особистої зацікавленості у власних педагогічних позитивних сімейних результатах. Майбутні педагоги вже зараз повинні чітко орієнтуватися у новій філософії взаємодії сім'ї та дошкільного закладу, основу якої становить ідея про те, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а всі інші соціальні інститути повинні їй у цьому допомагати, підтримувати, спрямовувати та доповнювати.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що можливими та оптимальними шляхами та засобами використання ідей класичної педагогіки і сучасності є їх включення у зміст курсів психолого-педагогічного циклу; створення та розробка альтернативних спецкурсів та спецсеминарів

з родинної педагогіки; переорієнтація викладання на смислотворчу доміанту, гармонійне поєднання мотиваційного, змістового та технологічного компонентів, використання студентами набутого досвіду у практиці професійної діяльності та у вихованні власних дітей.

Список літератури:

1. Бондаревская Е. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е. Бондаревская, С. Кульневич. – Ростов н/Д: ТЦ «Учитель», 1999. – 562 с.
2. Гаміна Т. Педагогіка сімейного виховання / Т. Гаміна, О. Гончар. – Луганськ: Альма-матер, 2012. – 523 с.
3. Куликова Т. Семейная педагогика и домашнее воспитание. Учеб пособие. – М.: Академия, 1999. – 232 с.
4. Родинна педагогіка / За ред. А. Марушкевич, В. Постоного, Т. Алексеєнко. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 216 с.

Головко М.Б., Никищенко Э.А.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

ИДЕИ СЕМЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ ПРОШЛОГО И СОВРЕМЕННОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье осуществлен анализ возможностей использования потенциала учебных курсов, в которых раскрывается сущность теории и практики семейного воспитания, в процессе подготовки специалистов по дошкольному воспитанию. Цель опытной работы: повышение профессиональной компетентности и воспитание у студентов потребности в создании собственной семьи и осознанного родительства. Охарактеризованы особенности использования содержательного компонента таких учебных дисциплин, как «История дошкольной педагогики», «Педагогика семейного воспитания», «Этнопедagogика». Обозначены наиболее результативные и оптимальные формы и методы взаимодействия преподавателя и студентов в процессе усвоения ими научно-практических достижений прошлого и современности.

Ключевые слова: педагогическая мысль, семейное воспитание, теория и практика семейного воспитания, взгляды на семейное воспитание, профессиональная подготовка, дошкольное образование.

Holovko M.B., Nikischenko E.A.

State Higher Educational Establishment
«Donbas State Teacher's Training University»

IDEAS OF FAMILY PEDAGOGICS OF THE PAST AND PRESENT IN PROFESSIONAL TRAINING OF THE PROSPECTIVE NURSERY SCHOOL TEACHER

Summary

The possibilities of using the potential of training courses, which reveal the essence of the theory and practice of family education, in the process of training specialists in preschool education are analyzed in the article. The purpose of the pilot work is to increase professional competence and raise the need of students to create their own family and conscious parenthood. Characteristics of the use of the content component of such educational disciplines as «History of preschool pedagogy», «Pedagogy of family education», «Ethnopedagogy» are characterized. The most effective and optimal forms and methods of interaction between the university teacher and students are identified in the process of mastering by them the scientific and practical achievements of the past and present.

Keywords: pedagogical thought, family education, theory and practice of family education, views on family education, professional training, preschool education.